

Per què J. V. Foix era tan important per a mi

Eberhard Geisler

Han passat molts anys, i avui tan sols puc recordar vagament la manera en què vaig descobrir la poesia de Foix. A partir del 1980, més o menys, havia començat a venerar l'obra d'Antoni Tàpies, que va ser el que em va cridar l'atenció sobre el fet que, al costat de la pintura avantguardista tan important de Catalunya, també hi havia poetes d'aquest país relacionats amb aquest moviment cultural i que també havien creat obres significatives en el seu camp. Tàpies també havia fet algunes litografies dedicades a la cultura catalana, d'existència amenaçada, i jo en tenia una que portava per títol «Visca Catalunya» i tenia els noms escrits de Pompeu Fabra, Joan Salvat-Papasseit, Carles Riba, Joan Miró, Josep Lluís Sert, Lluís Companys i -només faltaria- J. V. Foix. En els seus escrits sobre l'art, Tàpies havia subratllat el paper important que el poeta, més gran que ell, continuava representant durant els temps foscos de la guerra civil i del franquisme: l'esperit de la il·limitació i de l'avantguarda europea. Em vaig comprar immediatament els quatre volums de la seva obra, editada per Edicions 62, en cuir artificial vermell, i vaig poder constatar que aquí hi havia un autor que continuava la tradició del poema en prosa, conreat sobretot per Baudelaire i Rimbaud, i reprès també a França pel seu col·lega contemporani, Max Jacob.

En aquella època, entre el 1981 i el 1986, jo investigava a l'Institut de Literatura General i Comparada de la Universitat Lliure de Berlín. També tenia encàrrecs per fer cursos en aquest institut i a la Universitat d'Erlangen, i finalment una beca de la Deutsche Forschungsgemeinschaft per escriure un llibre sobre l'obra literària de Henri Michaux. Es va esdevenir, però, que la lectura de la poesia en prosa de Foix m'havia captivat, i vaig voler traduir-ne una selecció; era indispensable per a mi. Això va significar deixar per a més tard la meva segona tesi doctoral -el llibre sobre Michaux- i ocupar-me de «KRTU» i altres textos tan interessants i bells. Més tard sí que vaig poder enllestir el llibre sobre el poeta belga, fet que em va possibilitar una càtedra a la Johannes Gutenberg-Universität de Mainz, on fins a l'any 2017 vaig impartir classes de literatures romàniques.

Mai no m'he penedit de la decisió de fer-me traductor. La força de la poesia em captiva, de la mateixa manera que ho feia quan tan sols era un jove estudiant de quinze anys i desitjava arribar a ser poeta. El meu camí havia de ser, més endavant, el de tractar d'entrellaçar el treball de filòleg amb una escriptura subjectiva i poètica, i per aconseguir aquest objectiu Foix va ser important per a mi. La primera traducció meua de Foix va ser publicada l'any 1988 amb el títol *KRTU und andere Prosadichtungen*. L'any 1990 vaig rebre el Premi Nacional de la Literatura Catalana, per aquest llibre, al Palau de la Generalitat. El premi va ser un gran encoratjament, això és clar, però mentrestant havia rebut també l'encoratjament literari de Foix.

El mes de març es va organitzar un congrés a la Universidad Nacional de Cuyo a Mendoza, l'Argentina, dedicat a la traducció de poesia. Vaig parlar en aquella ocasió sobre les meves experiències de traductor de poemes en prosa de Foix. La conferència va ser publicada després amb el títol «Traduciendo a J.V. Foix» dins el volum col·lectiu *Dichtung übersetzen. Werkstatterfahrungen und theoretische Beiträge. Traducir poesía. Experiencias de taller y*

aportes teóricos, editat per Irene M. Weiss (Würzburg 2014). Els argentins presents en aquella reunió no coneixien Foix i van confessar la sorpresa veient-ne l'obra. En el meu assaig parlo de la traduïbilitat de poesia adduint les teories corresponents de Walter Benjamin i de George Steiner, i comento un dels meus textos favorits: «Si venteja, corro, adelerat...». Destaco l'afany de llibertat absolut del nostre poeta, i interpreto alguns textos amb el rerefons de la filosofia desconstruïvista de Jacques Derrida. Tal experiment, penso, és possible i duu a interpretacions vàlides. L'últim paràgraf esmenta la meua experiència d'alliberament i de relaxació que transmeten els textos en qüestió (Michaux parla de *détachement*). Penso que hi vaig comunicar la meua fascinació per aquesta poesia, el caràcter fresc i juvenil, però també alguns trets de l'envergadura teòrica.

L'editor del meu primer llibre, *KRTU und andere Prosadichtungen*, era Klaus Dieter Vervuert de Frankfurt. Vervuert, llavors, contribuïa molt com a editor a la regeneració de l'hispanisme de l'Alemanya Occidental i a la dedicació dels investigadors a la història social. Aviat, però, va abandonar la literatura i va publicar només llibres d'índole acadèmica. Va ser llavors que el meu amic Joan Ramon Veny-Mesquida, de la Universitat de Lleida, va ser tan amable de regalar-me un exemplar de la seva edició tan pulcra del *Diari 1918*, editada el 2004 a Barcelona per l'Institut d'Estudis Catalans. Aquest trobament renovat amb la poesia de Foix va originar una altra selecció i traducció que el 2013 vaig poder donar a la premsa amb el títol *Diari 1918 · Selecció / Aus dem Tagebuch 1918*. Havia rebut, a fi d'enllestir el projecte, el suport generós de la Generalitat de Catalunya, de manera que vaig poder treballar en un apartament de la Universitat Autònoma a Bellaterra, amb una vista magnífica del paisatge des de l'escriptori. Aquest llibre, igual que el posterior, porta un epíleg en el qual tracto d'explicar la categoria i el significat de l'obra foixiana.

Aquest segon volum va ser imprès per la petita editorial Teamart de Zuric (Suïssa). L'editor era banquer i organitzava una modesta col·lecció de traduccions de poesia ibèrica en memòria de la seva esposa, malauradament morta de feia temps i que havia estat poetessa i dibuixant. Va incloure el meu llibre en aquesta col·lecció, però no va poder ocupar-se de la publicitat i la divulgació necessàries. Fins ara només se n'han venut un grapat d'exemplars. Tanmateix, em sentia satisfet perquè havia aparegut gràcies a la bona voluntat de l'editor, amb una presentació molt polida i acurada.

Tenia un estudiant molt intel·ligent que en general solia corregir les galeres dels meus llibres i articles, i em va recordar que temps enrere havia tingut el projecte de traduir sonets de *Sol, i de dol*. Com que no havia trobat cap editorial interessada en aquest projecte, ja l'havia deixat córrer. Però, animat pel meu estudiant, vaig buscar els meus antics apunts i vaig traduir deu sonets. Mantenir la rima va ser feina d'algunes nits, però em va satisfer molt. Els deu poemes traduïts van aparèixer a «Sprache im technischen Zeitalter», una revista de renom dedicada a literatura actual, que tot i això va acceptar de bon grat els textos de Foix. En una breu nota vaig fer referència a l'actualitat dels sonets en el context literari alemany d'avui.

Carme Gregori Soldevila i Vicent Simbor Roig de la Universitat de València van organitzar fa un parell d'anys un congrés sobre la ironia en la literatura catalana. Amb aquesta avinentesa vaig fer una conferència sobre Foix, que més tard va ser publicada amb el títol

«J.V. Foix i la ironia romàntica» dins *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 60, primavera de 2016. N'estic convençut i vaig reunir alguns arguments en aquest text que ho proven: no es pot entendre la ironia en Foix en un sentit usual i, per tant, superficial, sinó més aviat en el sentit que els romàntics alemanys de la primera fase, com Friedrich Schlegel, li van donar. És una forma d'ironia que fa possible una reflexió infinita i una alternança permanent entre autocreació i autodestrucció, que, segons Schlegel, constitueix l'essència de la poesia. En un sentit tradicionalista, aquest pensament de Foix es podria considerar antiteològic, perquè produeix una desconstrucció de valors metafísics, com sobretot de la idea d'una unitat original, absoluta i idèntica a si mateixa. Cito en aquest context el conte «El roc pertús», inclòs a *Darrer comunicat*. Aquest roc mític, únic i sagrat que tots busquen, no existeix. Foix ens mostra, en lloc seu, una dissolució de moltes pedres petites i totes juntes representen la infinitat. Foix, en altres paraules, acomiada la filosofia d'una unitat idèntica a si mateixa. No sabem si va llegir Friedrich Schlegel, però coincideix amb ell en la convicció que totes les coses poden ser mitjanceres d'allò absolut. Tot pot ser mitjancer, va escriure Schlegel, i és fals considerar que Crist és l'únic que pot establir la relació entre l'ésser humà i la divinitat: «És molt exclusivista i arrogant de creure que hi pot haver només un mitjancer únic. Per a l'home cristià és l'extraordinari Spinoza qui s'acosta a aquest ideal més que ningú- totes les coses haurien de ser mitjanceres.» Aquest pensament antiteològic en un sentit tradicionalista no és la paraula última del poeta, encara que hagi aplaudit els escrits de Sigmund Freud i la seva descoberta de les pulsions sexuals inconscients, potser més fortes que les oracions d'unes beates hipòcrites.

La revista *Reduccions de Vic*, dedicada a poesia, publica enguany una nota meua, de títol «J. V. Foix a Alemanya», sobre la recepció que les meves traduccions han tingut en l'àrea alemanya. És una recepció escassa fins ara, però tanmateix molt interessant. Poetes com Jürgen Becker i Uwe Kolbe, a qui havia enviat les traduccions, m'han comunicat per escrit la seva admiració pel nostre poeta, que abans no coneixien, cosa que lamenten. Jürgen Becker és un poeta molt reconegut, premiat amb el Georg-Büchner-Preis, el premi més important de la literatura en llengua alemanya. A més a més, i això és significatiu, als anys seixanta ja s'havia preocupat de noves formes poètiques, gèneres que fossin més actuals que el de la novel·la, que ja Paul Valéry i André Breton havien acomiadat. Uwe Kolbe ha trobat especialment remarcable el fet que Foix, en els seus sonets de *Sol, i de dol*, hagi obert un horitzó igualment d'avantguarda audaç, com d'una espiritualitat encara viva i qüestionadora.

L'any 2020 he tornat una vegada més a traduir dos sonets i dos textos en prosa poètica. Les traduccions es poden llegir a la revista *Lichtungen*, editada a Graz (Àustria). Hi vaig fer una breu panoràmica de la literatura catalana: Foix, Pla, Vinyoli, Porcel, Perejaume i altres. He anomenat la tria «Kleiner Musterkoffer der katalanischen Literatur» (Petita maleta de mostres de la literatura catalana). El primer sonet foixià prové del llibre *Desa aquests llibres al calaix de baix* i es diu «Feliç el just que sap oficis nous» (Glücklich der Verständige, der an neue Tätigkeit denkt). Foix fa la lloança del pragmatisme del seu poble, de l'orgull dels pagesos rics, de les famílies contentes amb les possessions rurals, d'esser tots feiners. També en un altre lloc Foix va destacar l'aplicació dels catalans, la seva dedicació a molts oficis, «tots d'ací d'allà, com qui fa feina» («Els he cridats tots i cadascun pel nom», dins el *Diari 1918*). Foix, en el sonet, parla d'oficis, però he gosat escriure en alemany «Tätigkeit», i

això animat per Foix mateix. Quan el vaig visitar al seu pis del carrer Setantí, poc abans que es morís, el 1987, li vaig demanar si era lector assidu de Friedrich Nietzsche, i ell em va dir que no, i que en comptes de l'autor de *Zaratustra*, venerava molt més Goethe. El concepte de la «Tätigkeit», doncs, és bàsic en el pensament de Goethe, que no va voler dependre de la gràcia divina, sinó de sempre fer mans i mànigues. Al final, Foix enalteix l'ofici del poeta com a ofici més alt:

Feliç qui amb fills, aious i bous sap dur

Més alt que tots el penó dels seus zels,

I en verb natiu ajusta un rim segur.

Glücklich, wer mit Land und Viehzeug und der Kinder Schar

Den Banner seines Strebens höher noch als andre hebt,

Heimischen Wortes Reim trifft sogar.

L'altre sonet per a aquesta maleta de mostres és el que obre l'última secció de *Sol, i de dol*, la de les qüestions religioses, i es diu «Feu, Senyor Déu, el meu treball més dur» (Mach, Herrgott, meine Mühe recht sauer). És un poema que, al final, deixa entreveure certa esperança de llum enmig de la nit més fosca.

El primer text en prosa per a la revista *Lichtungen* prové del volum *L'Estrella d'en Perris*. Comença així: «Era jo sol en un vagó de tren, voltat de llibres. Com alguns crítics, en mig obria, sense tallar, els dos primers fulls, i sense llegir-ne res, els llençava per la finestrella.» «Ich saß allein in einem Zugwaggon, umgeben von Büchern. Wie es mancher Kritiker so macht, nahm ich mir die beiden ersten Seiten eines Bandes vor, schnitt ihn aber nicht auf, sondern warf ihn, ohne darin zu lesen, zum Fenster hinaus.» He triat aquest text amb gran gust i admiració. En la seva *Segona Carta als Corintis*, Sant Pau hi escriu: «La lletra, doncs, mata, però l'esperit vivifica.» Aquesta frase del Nou Testament ha tingut un eco remarcable en la literatura alemanya abans i després del 1800. Karl Philipp Moritz l'ha posada com a lema de la seva novel·la *Andreas Hartknopf*, i fins en les obres de Joseph von Eichendorff es pot trobar la influència d'aquesta idea. El romanticisme alemany ha buscat, com sabem, una vivificació no tan sols de la literatura, sinó també de la vida de la societat en general. També Foix, en aquest text, vol acomiadar l'escriptura tradicional com a cosa morta per obrir-se a noves percepcions del món. Foix es sap concordant en això amb Déu el Pare mateix, perquè, per portar a terme aquesta tasca, li demana que l'ajudi. Cal llegir, en aquest context, també la seva carta a Clara Subirós, bastant libèrrima.

I el segon text es diu «El singular viatjant de Déu», tret del llibre *Darrer comunicat*. El poeta descriu com cada dia arrenca el full del calendari per assabentar-se del dia actual. Fent això, de vegades troba fulls inesperats que mostren, per exemple, lletres d'un alfabet desconegut, arabescs o paisatges. En aquests casos sap que aquest dia l'espera una aventura meravellosa. Un dia troba un petit grup de gent: un home vell, una dona i una noia.

L'home vell es presenta curiosament com a «delegat especial de Déu» i diu que la seva missió consisteix a escriure les paraules que el Cel li dicta. De sobte, aquestes tres persones desapareixen, i el poeta, desconcertat, es dirigeix a un grup de pescadors que apareixen de sobte. Els pregunta si creuen en la possibilitat d'un esdeveniment tan rar com el que ell ha vist. Els pescadors, naturalment, són incrèduls i donats a la blasfèmia, i responen que no. He triat aquest text per traduir-lo perquè remarca, una vegada més, la tensió típica en Foix entre l'arrelament pregon en la vida del poble amb els seus oficis, d'una banda, i l'atenció a fenòmens que possiblement surten dels marges quotidians, de l'altra.

Per acabar aquestes notes voldria somniar una mica i imaginar, per exemple, que un autor japonès escrigui una comparació de la poesia de Foix amb els versos de Bashô, poeta del segle disset, i que en destaquï les coincidències i diferències; o que a França una estudiant expliqui en la seva tesi doctoral que Foix era deixeble d'André Breton i més circumspecte que ell al mateix temps, o que a Alemanya un investigador experimentat treballi convençut que en la poesia de Foix es poden trobar empremtes de la mística de Meister Eckhart i Jakob Böhme. En resum, que l'obra de Foix cada vegada sigui menys un cas de la literatura catalana, ans de la universal.